

ΑΠΟ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΝ

'Επιστολαι πρὸς φίλουν.

Ζ'

Μεσολόγγι, 25 Απριλίου.

Ἐγγόριζα καὶ προτοῦ ἔλθω ἐνταῦθα ὅτι τὸ Μεσολόγγι εἶναι πόλις μικρά, κτισθεῖσα ἐπὶ πηλώδους ἀδάφους εἰς τὴν ἄκραν ἀβαθοῦς θαλασσολίμνης, ὅτι δὲν ἔχει οὔτε πύργους, οὔτε ἐπάλξεις, οὔτε τίποτε ἔξις ὅσων περιμένει τις νὰ ἴδῃ εἰς ὄχυρὸν φρούριον. Καὶ δῆμος δυολογῷ ὅτι μὲ κατέλαθεν ἔκπληξις τις χθές, ὅτε εἰσερχόμενος εἰς τὴν πόλιν, προτοῦ σχεδὸν ἐννοήσω ὅτι εύρισκόμεθα ἐντὸς αὐτῆς, διέβην τὴν ἔνοραν τάφρον καὶ εἰδα τὸν περὶ τὴν πόλιν μικρὸν τοῖχον. Νομίζεις ὅτι βλέπεις περίφραγμα κήπου!

Τὸ τεῖχος τοῦτο ἐπεσκευάσθη καὶ ἐν μέρει ἀνεκανίσθη μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ἀλλ' ὅχι βεβαίως ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ φανῇ εὐτελέστερον δῆθεν ἢ ὅσον ἦτο προλαβόντως. Ἀπ' ἐναντίας ἵσως δὲν ἦτο οὔτε κατὰ τοσοῦτον στερεὸν τὸ τεῖχος ἀπὸ τὸ δόποιον οἱ "Ἐλληνες ἀπέκρουσαν τοσάντας ἐφόδους, καὶ ἐκ τοῦ δόποίου τοσάκις ἔξωρμησαν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους κατὰ τοῦ ἔχθροῦ. Τὴν πρώτην μου ἐντύπωσιν οὐδαμῶς μετέβαλεν ἡ κατὰ μέρος ἐπίσκεψις τοῦ ὅλου περιθόλου. Πῶς! Τοῦτο εἶναι τὸ Μεσολόγγι, τὸ δόποιον δις ἀντέστη εἰς τοῦ Σουλτάνου τὰς δυνάμεις, ταῦτα τὰ μεγαλώνυμα ὄχυρώματα πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ πρὸς κυρίευσιν τῶν δόποίων τοσοῦτον αἴμα ἔχύθη!

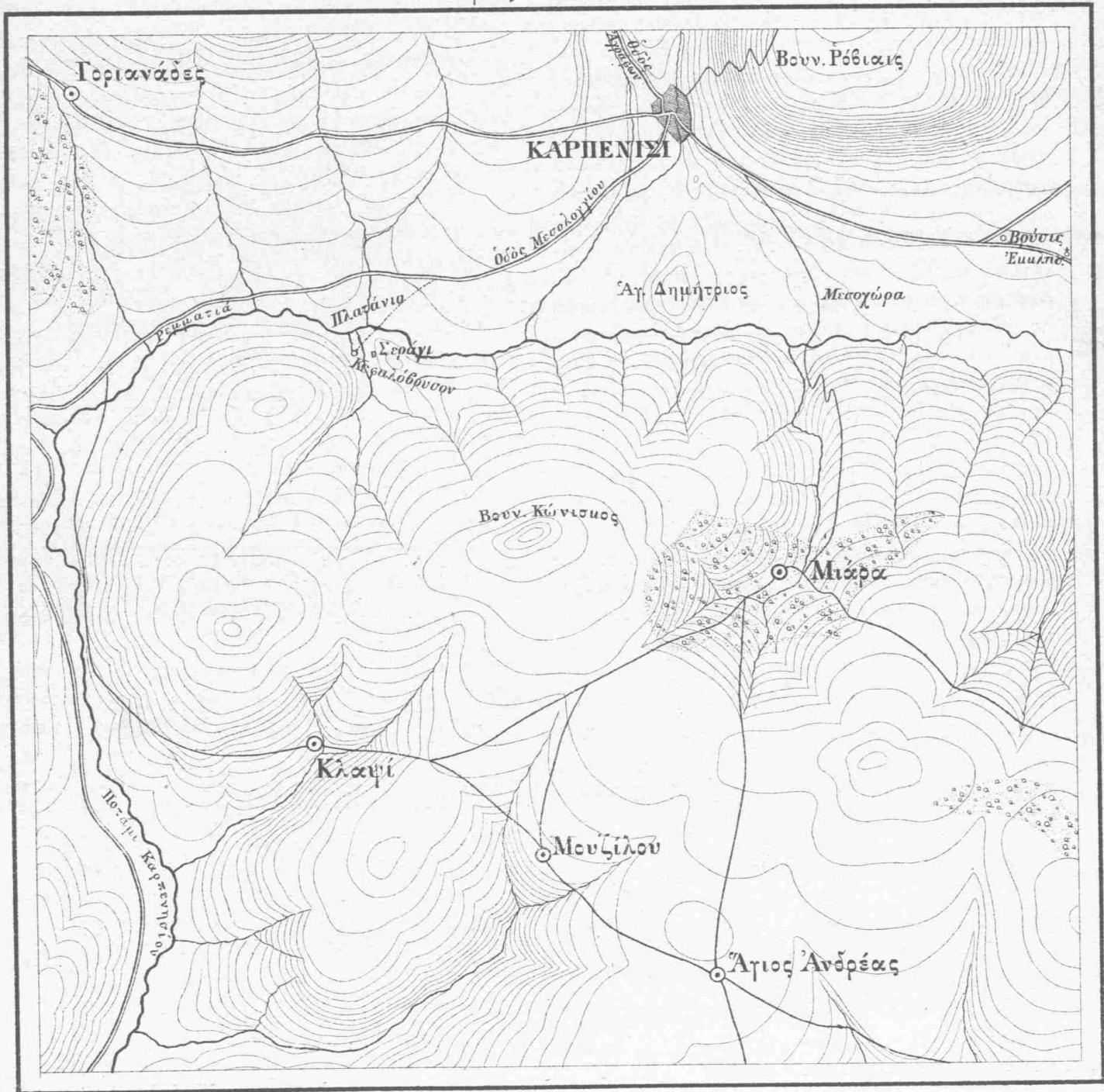
Μὴ μοῦ εἰπῆς ὅτι τὸ ταπεινὸν τῆς τοποθεσίας θεωρεῖται ως πλεονέκτημα, ὅτι ὄχυρωμα ὑποκρυπτόμενον οὔτω ἐκτίθεται ὄλιγώτερον εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ πυροβολικοῦ, ἢ ὅσα δύναται ἀλλα νὰ εἴπῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου στρατιωτικὸς ἐντριβῆς περὶ τὰ τῆς νεωτέρας πολιορκητικῆς. Ὁ ἀγών τοῦ 1821 οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν μὲν ὅσα εἰδομεν καὶ βλέπομεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Τὰ τότε σιδηρᾶ ἢ ὄρειχάλκινα πυροβόλα ἥθελον διεγείρει τὸν γέλωτα τῶν σημερινῶν πυροβολιστῶν,— τὰ τουφέκια τῶν παλληκαρίων, μὲ τὰ ποικιλτά των κοντάκια, δὲν ἦσαν βελονωτά, ἀλλ' οὔτε καψύλια εἶχον,— οἱ δὲ πολεμισταὶ ἐμάχοντο συνήθως ἐκ τοῦ πλησίου, καὶ ἡ σπάθη δὲν ἔμενε ἀχρηστος εἰς τὴν θήκην. Οἱ ἀντίπαλοι προτοῦ συμπλακῶσιν ἤρεθίζοντο ἀμοιβαίως διὰ προκλήσεων καὶ ὕδρεων, καθὼς οἱ ἥρωες τοῦ Ὀμήρου. Τοιούτου εἴδους πολέμους καὶ πολιορκίας δυσκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῇ ἀνευ πύργων ὑψηλῶν, καὶ πυλῶν σιδηρῶν μὲ γεφύρας κρεμαστάς, καὶ βράχων ἀποκρήμνων ἐπιστεφομένων μ' ἐπάλξεις, καὶ πυροβόλων φοβερῶν ἀπαστραπτόντων ὑπὸ τὰς ἀκτίνας τοῦ ἥλιου εἰς τὰς θυρίδας τῶν προμαχώνων.

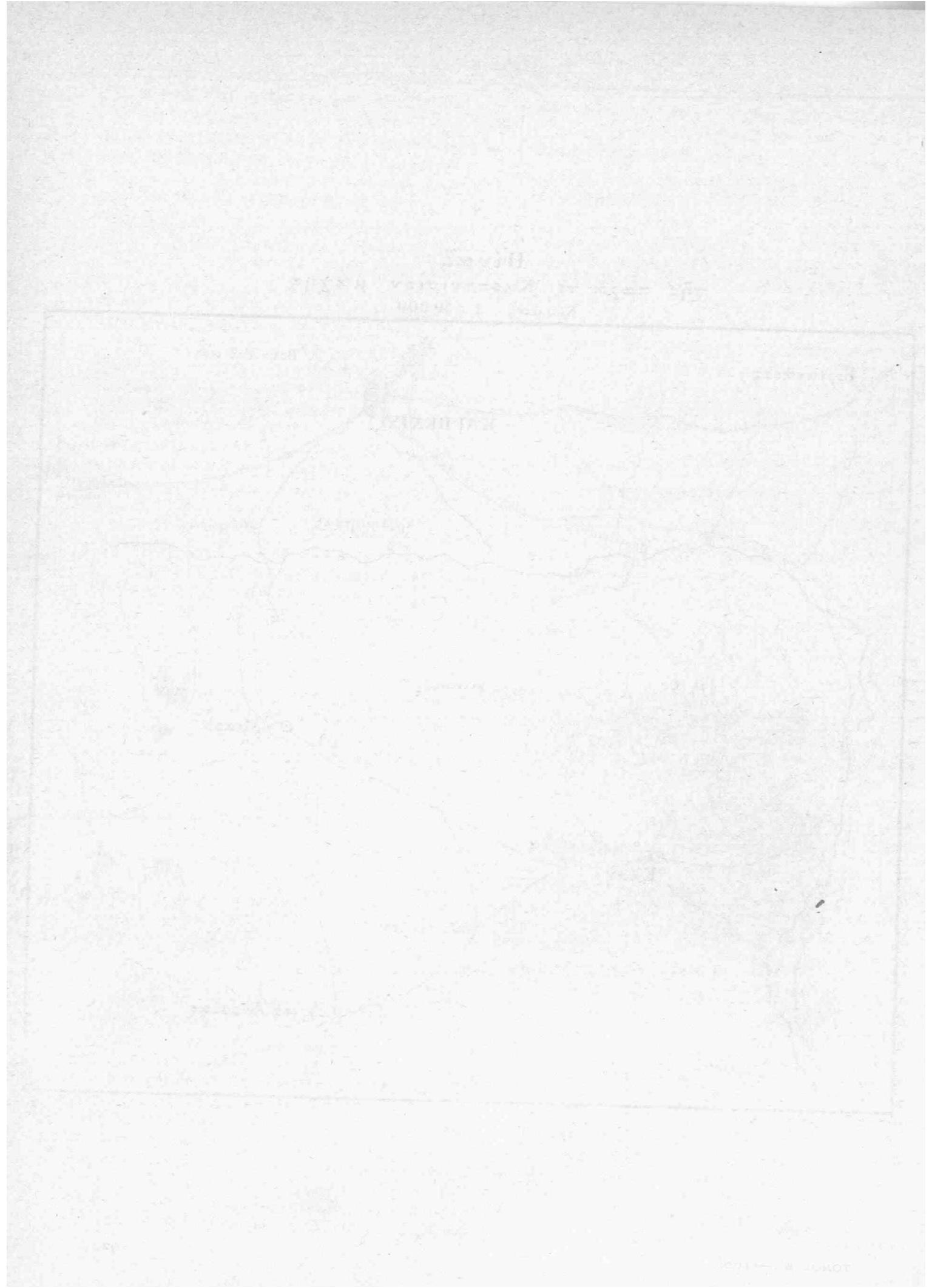
'Αλλ' ἐνταῦθα ἡ παντελῆς τῶν τοιούτων ἔλειψις ἀνυψοῦ ἔτι μᾶλλον τὴν δόξαν τῶν ὑπερμάχων τοῦ Μεσολογγίου. Βλέπων τὴν ταπεινὴν ταύτην πόλιν, τόσῳ ἀνοχύρωτον καὶ φύσει καὶ τέχνῃ, ἐνθυμεῖσαι τὰς ἀρχαῖς λέξεις, τὰς δόπιας ὁ Τρικούπης ἀναφέρει ἔξιστορῶν τὰς δύο πολιορκίας τῆς πατρίδος του: ἄγριες ή πόλις, οὐ τείχη!

"Οτε ὁ Μαυροκορδάτος ἐκλείσθη ἐνταῦθα, τὴν 27ην Ὁκτωβρίου 1822, οἱ Τοῦρκοι κύριοι, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, κατήρχοντο πλήρεις θράσους πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐπιλοίπου Στερεάς καὶ τῆς Πελοποννήσου. Η ἐπανάστασις κατεστρέφετο ἐὰν δὲν ἀνεχαίτιζετο ἡ δρμή των, ἐπρεπε διὰ πάσης θυσίας νὰ τεθῇ φραγμὸς εἰς τὴν πορείαν των. Ο Μαυροκορδάτος ἐνόπτεν ὅτι ὁ φραγμὸς οὗτος ἦτο τὸ Μεσολόγγι, καίτοι ἀπαράσκευον ὅλως πρὸς ἀμυναν. Πανταχόθεν τὸν παρεκίνουν νὰ μὴ θυσιασθῇ ἐπὶ ματαίῳ. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπερασπισθῇ πόλιν τοσοῦτον ἀσθενὴ ἐναντίον τοιαύτης στρατιᾶς! 'Αλλ' ἐκεῖνος ἔμενεν ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀπόφασίν του. «Ἐὰν δὲν ἀντισταθῶμεν ἐδῶ, εἰπε, διέρχονται οἱ ἔχθροι ἀκωλύτως, κυριεύεται ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ πᾶν ἀπόλλυται. 'Εγὼ θ' ἀποθάνω ἐδῶ. » Εὔτυχῶς δὲν ἀπέθανε, ἀλλ' ἐδοξάσθη ἐκεῖ.

Τριακόσιοι μόνον καὶ ὄγδοοικοντα μαχηταὶ ὑπῆρχον ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ Μάρκος Βότσαρης μὲ τριάκοντα καὶ πέντε Σουλιώτας του. Δέκα χιλιάδες Ἀλβανοὶ περιέζωσαν τὸ Μεσολόγγι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὁμέρο πασᾶ, τοῦ Ὁμέρο Βριώνη ἐκείνου, οὗτινος τὸ δόνομα τοσάκις ἀνέγνωσας εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Βαλαωρίτου. "Ἐπρεπε διὰ παντὸς τρόπου νὰ κερδήσωσι καἱρὸν οἱ πολιορκούμενοι, μέχρις οὐ ἔλθῃ ἡ ἐλπίζομένη ἐπικουρία. Η ὄλιγάριθμος φρουρὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστῇ τὴν ἔφοδον τοσούτων ἔχθρῶν πρὸς ὑπεράσπισιν ὀλοκλήρου τοῦ περιτειχίσματος ἷτο χρεία δεκαπλασίου ἀριθμοῦ στρατιωτῶν. Εὖν ὁ Βριώνης ἐγνώριζε τὴν ἀληθῆ θέσιν τῶν πραγμάτων, δὲν θὰ ἀνέβαλε βεβαίως τὴν ἔφοδον. Διὰ νὰ τὸν ἔξαπατήσωσιν οἱ πολιορκούμενοι ἐνέπηγον ἐναλλάξ λόγχας τουφεκίων εἰς τὰ διάφορα μέρη τῶν τειχῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὑποθέσῃ ὁ ἔχθρος ὅτι ὑπῆρχον καὶ τακτικὰ στρατεύματα ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλοτε δὲ ἐτουφέκιζον διὰ μιᾶς ἐξ ἔνος μέρους τῶν τειχῶν, καὶ τρέχοντες δροματοὶ πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, ἐτουφέκιζον ὅλοι δόμοι ἐκ δευτέρου. Εὔτυχως ὁ Όμέρος Βριώνης ἀπατηθεὶς συνῆλθεν ἀφ' ἐαυτοῦ εἰς λόγους περὶ παραδόσεως. Οἱ πολιορκούμενοι, ἐπωφελούμενοι τῆς περιστάσεως, ἀπέρριψαν μὲν τὰς πρώτας ἐπονειδίστους προτάσεις τοῦ Ὁμέρο, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν τὰς διαπραγματεύσεις ἐφευρίσκοντες ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ νέας προφάσεις δύπως τὰς παρατείνωσι. 'Ανὰ πᾶσαν δ' ἡμέραν ἥλπιζον ὅτι θὰ φανῇ ἐπὶ τέλους η μετὰ τοσαύτης

Πίναξ
τῆς παρὰ τὸ Καρπενίσιον μάχης
κλίμαξ 1 : 50,000.

Μεσολόγγι τὸ ἐπάγγελμα φωτογράφου, ὥστε θὰ γείνη τοῦ γέροντος ἡ εἰκών. ⁽⁴⁾

Οὐδεὶς ἔδεις ὅτε ἀπεχαιρετήσαμεν τὴν Κλεισθέαν. Ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψωμεν διὰ θαλάσσης μέχρι Μεσολογγίου, ἀπεβιβάσθημεν εἰς Τουρλίδα καὶ ἐκεῖθεν ἐπεστρέψαμεν περιπατοῦντες. Ὁποία δύσις μεγαλοπρεπῆς! Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς ἐπιθαλασσίου δόδον κατωπτρίζετο ἐντὸς τῶν λιμνῶν ὁ πορφυρόχρυσος οὐρανός. Αἱ ἐπὶ πασσάλων ὑπεράνω τῶν ὑδάτων ὑψούμεναι μικραὶ καλύβαι τῶν ἀλιέων, αἱ πελάδες, ἐφαίνοντο ως φωλεαὶ γιγαντιαίων φαντασιώδῶν ὄρνεων ἐν μέσῳ τῆς περικυλούστης ἡμάς ἡρέμου καὶ ἡμιφωτίστου ἐρημίας!

[Ἔπειται συνέχεια]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

Διήγημα.

Συνέχεια· ἦδε προηγούμενον φύλλον.

IA.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΙ^{ου} αἰῶνος κατεῖχεν ὁ Χρῆστος Μηλιόνης τὰ ἀρματωλίκια τῆς Ἀκαρνανίας, τοῦ Βάλτου καὶ Ξηρομέρου, εἰς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς σφαδαζούσης ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, τῶν περιφανέστερον παραστησάντων εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον εὐρωπαϊκὸν κόσμον τὰ δίκαια τοῦ ἀδικουμένου ἔθνους· οὐδέποτε εἶχε συνθηκολογήσει μὲ τοὺς Τούρκους. Τοῦτο ἐκφράζει τρανότερον πάσης ἱστορικῆς μαρτυρίας ὁ στίχος τοῦ δημοτικοῦ ἀσματος:

"Οσο εἶν" ὁ Χρῆστος ζωντανός, Τούρκο δὲν προσκυνάει.

"Αλλ' οἱ κρατοῦντες ἦσαν πρόθυμοι πάντοτε νὰ κολακεύωσι τοὺς μέγα δυναμένους ἐκ τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν τῆς Ζοφερᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, καὶ τὴν μοῖραν ταύτην δὲν διέφυγε καὶ ὁ Χρῆστος Μηλιόνης. Ἐν ἑτεῖ 1747 εἶχεν ἐπέλθει ἀπραξία τῶν πολεμικῶν ἔργων καθ' ὅλην τὴν Ἀκαρνανίαν. Τότε καὶ ὁ Χρῆστος ἡνκανάσθη καὶ ἀρκεσθῆ εἰς τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων, καὶ δεχθεὶς τὸ ἀρματωλίκι τῆς Ἀκαρνανίας, ἔμεινεν ἡσυχάζων ἐπὶ τινὰ χρόνον.

Τότε συνέβη ἡ φοβερὴ ἐκείνη παραπονδία, ἥτις εὐλόγως ὁ Χρῆστος ἔμελλε νὰ νομίσῃ ἀνήκουστον εἰς τὰ κλεφτικὰ χρονικά, καὶ εἰς τὰς μεταξὺ ἀγάδων καὶ Ἑλλήνων μαχητῶν σχέσεις. Ἡ ἀρκαγὴ τῆς κόρης Βασίλως, τῆς ἀναδεκτῆς τοῦ Μηλιόνη, ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ κλέφτου. Γνωστὸν ὅτι ἡ πνευματικὴ συγγέ-

νεικ τοῦ βαπτίσματος ἐνομίζετο τότε πολλῷ σοβαρωτέρα ἢ ὅσον σήμερον νομίζεται συνήθως. "Ἄς προστεθῶσιν εἰς ταῦτα καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη καὶ τῆς οἰκογενείας τῆς κόρης ἐκείνης.

Τὰ μετὰ ταῦτα διηγήθημεν ἥδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Κατόπιν τούτων ἐπῆλθεν ἡ ἀποκήρυξις τοῦ ἀρματωλοῦ Χρήστου Μηλιόνη ὡς κλέφτου ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ πεμφθῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον, διὰ νὰ ἀποδεικύηται ἐκάστοτε ἀληθεύουσα ἡ ἀρχαία ἐπὶ διχονίκη μορφή, διὰ νὰ μὴ ἐκλίπη ποτὲ ἡ πατροπαράδοτος ἐκείνη ἐθνικὴ ἀρχή, εὑρέθη καὶ εἰς χριστικὸς προεστώς, ὁ Πάνος Μαυρομάτης, πρόθυμος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Οὗτος συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ Δερβέναγα τῆς Ἀκαρνανίας Μουχτάρ, τοῦ ἐπιλεγομένου Κλεισούρα, κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἀνδρείου κλέφτου.

"Ἀγνοεῖται ὁ λόγος δι' ὃν ἀπεδόθη τὸ ἐπίθετον τοῦτο εἰς τὸν εἰρημένον Μουχτάρ. 'Αλλ' ἀν ἐπεκλήθη οὕτω, διότι ἥτο ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ πολιορκῇ εἰς κλεισωρέας τοὺς ἔχθροὺς οὓς ἐπολέμει, οὐδὲν ἀτυχέστερον παρωνύμιον ἡδύνατο νὰ εὑρεθῇ. Πιθανώτερον εἴναι ὅτι ὁ εἰρημένος Μουχτάρ Κλεισούρας ἡξιώθη τοῦ ἐπιθέτου τούτου, διότι μᾶλλον ἡγάπα νὰ ἀποκλείῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην πρὸς τοὺς πολεμίους συμπλοκήν.

Τεκμήριον τούτου ἥτο ὅτι ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ δεκαεννέα ἡμέρας, καθ' οὓς ὑπεκρίνετο ὅτι κατεδίωκεν τὸν Χρῆστον Μηλιόνην εἰς τὰ ὅρη τῆς Ἀκαρνανίας, οὐδὲμιαν ἀψιμαχίαν κατώρθωσε νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτόν.

"Ομολογητέον ὅμως ὅτι δὲν ἥτο τόσον εὔκολον τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἐφαρμογήν, ὅσον φαίνεται λεγόμενον. "Αψιμαχία κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη ἥτο δυσχερέστατον καὶ τραχύτατον ἔργον. Διότι ὁ Χρῆστος πλὴν τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας καὶ ἐμπειρίας του εἶχε τοὺς μονομάτους, τοὺς τρομεροὺς ἐκείνους σκοπευτάς, οἵτινες ἔθεριζον τοὺς Τούρκους τόσον κανονικῶς, ώς νὰ κατεῖχον εἰς χεῖρας τὸ δρέπανον τοῦ Χάρου, τοῦ μόνου ἀρματωλοῦ τῆς ἀρχαίας Ἡπείρου.

Περὶ μέσα Ἀπριλίου τοῦ εἰρημένου ἔτους εἶχε στήσει ὁ Χρῆστος τὸ λημέρι του ἐπὶ ὑψηλοῦ ζυγοῦ ἐνοῦντος δύο ἔξηρμένας κορυφάς. Ἡ θέσις ὠνομάζετο Ζυγουριά. Τὸ μέρος τοῦτο ἀπετέλει μικρὰν κοιλάδα, ἔχουσαν ἐκατὸν βημάτων περίμετρον, περιεχομένην μεταξὺ τεσσάρων φυσικῶν προμαχώνων. Οὗτοι ἐσχηματίζοντο ἐκ τεσσάρων ὑψηρεφῶν σκοπιῶν, ἐφ' ὧν συνηλλάσσοντο τέσσαρες ἐκάστοτε ἀγρυπνοὶ φρουροί, κρατοῦντες τὰ κυριοφύλλια. Αἱ σκοπιὰν αὖται ἐκαλοῦντο μὲ λατινικὸν ὄνομα βίγλαις· ἐπ' αὐτῶν ἐβίγλιζον, ἥτοι ἐφρούρουν, ἐξ ὑπαιμοιθῆς οἱ γενναῖοι ἀνδρεῖς τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Προσεδοκᾶτο δὲ ἀπὸ ἡ-

(4) Ἐδημοσιεύθη αὕτη εἰς τὸ Ἀγγλικὸν περιοδικὸν "Graphic".